

| **LAPSUUS**

Ensimmäinen näkymä: on kesä. Eletään vuotta 1943. Olemme vanhempieni saarella Tammisaaren saaristossa. Saaren nimi on Skeppsholmen. Istun rantakalliolla vesirajan tuntumassa. Olen kahdeksanvuotias. Maailmalla riehuu sota. Se riehuu jopa meillä. Joitakin viikkoja aiemmin venäläinen pommikone pudotti Hankoon kohdistuneen hyökkäyksensä jälkeen loput pomminsa saaren päälle. Osa pommeista putosi mereen. Söimme kalaa monta päivää.

Olen löytänyt rantaan ajautuneen lankunpätjän. Alan vuolla siitä puukollani laivanrunkoa. Puu on ollut vedessä kauan ja sitä on helppo veistää. Vuolen pitkän lastun toisensa jälkeen. Puupala alkaa saada uuden muodon. Aurinko paistaa, laineet liplattavat. Veistän laivalle virtaviivaisen rungon. Siitä tulee sotalaiva. Se saisi puolustaa saartamme.

Rantaan kajahtaa huvilalta kongin ääni. On lounasaika. Kerään puukkoni ja laivanrunkoni ja alan kiivetä rinnettä ylös huvilalle, jonka isäni rakensi vuonna 1905. Hän oli kultaseppä, ja hänellä oli ollut myymälä ja verstaas Tammisaarella. Asiakkaina oli silloin ollut venäläistä aatelistoakin, jota kävi Hangossa kylpylässä tai kuului tsaarin laivaseurueeseen, kun tämän alus oli ankkurissa läheisellä Källvikenin rannalla.

Ruuaksi on varmaankin ruotoista, keitettyä lahnaa, arvelen. Kalaa ja perunaa. Kalastaja Holmberg, joka hänkin asuu Skeppsholmenissa, ei saa verkkoihinsa juuri muuta kuin lahnaa. Ehkäpä ne pudonneet viisi pommia pelästyttivät muut kalat pois. Perunat saadaan omasta perunamaasta. Isä kysyy joka päivä:

”Onko meillä huomiseksi ruokaa?”

Kenties hänkin toivoisi jo hiukan vaihtelua ruokavalioon. Ja äiti vastaa:

”On meillä”, tai: ”Ei, mutta käyn linja-autoasemalla ja yritän ostaa jotakin mustasta pörssistä.”

Linja-autoasema on sekä Helsingissä että Tammisaarella mustan pörssin kaupan keskus. Helsingissä kauppa on vapaampaa, mutta Tammisaarella kaikki tapahtuu aseman kahvilaa pitävän rouva Enbergin kautta.

Huudan Pelleä. Pelle on kesy varikseni. Se lentää oitis paikalle ja asettuu olkapäälleni. Pelle on kovin kiintynyt minuun, sillä olen ruokkinut sitä siitä asti, kun se oli pieni poikanen. Tammi, jonka latvassa se nukkuu, on metsänhoitajan mukaan 400 vuotta vanha.

Björn 1938
BJÖRN WECKSTRÖM

Lounaan jälkeen jatkan veneeni veistämistä. Kun se on valmis, olen oikein tyytyväinen. Ennen kesäloman loppumista ehtii valmistua monta laivaa. Rakennan laivoilleni kivistä sataman. Se täyttyy vähitellen sota-aluksista, purjeveneistä ja rahtilaivoista – pieni armada tuloksena ahkeroinnistani vuolupuukon kanssa.

Perheeseeni kuuluvat Georg-isä, Anni-äiti sekä vanhemmat veljeni Erik ja Stig. He soutavat parhaillaan Holmbergin lotjaa salmen yli. Lotjassa istuvat ylhäisesti korituoleissaan äidinäitini ja -isäni. Isoäiti kieltäytyy astumasta soutuveneeseen, joten Holmberg on lainannut luotettavaa lotjaansa. Yleensä sillä kuljetetaan lehmä ja heinää. Isoäidin nimi on Iva ja isoisän Theodor. He puhuvat keskenään saksaa, mutta meidän kanssamme ruotsia. Isoäiti on syntynyt Lyypeksissä. Isoisä puhuu myös ranskaa, sillä hän on syntynyt Alsacessa. Hänen sukunimensä oli Blanc, mutta pariskunnan muutettua Suomeen hän alkoi kirjoittaa sen muotoon Blank. Isoisä oli lyypekkiläisen pankin nuorin virkailija, kun pankin johto päätti perustaa sivutoimipisteen Viipuriin. Yksikään vanhemmista virkailijoista ei halunnut tarttua haasteeseen, mutta nuori Theodor ilmoitti olevansa halukas lähtemään – roimaa palkankorotusta vastaan. Niinpä Iva ja Theodor saattoivat mennä naimisiin ja muuttaa Suomeen. Äitini syntyi ja kävi ensimmäiset kouluvuotensa Viipurissa. Ensimmäisen maailmansodan syttyessä perhe muutti takaisin Saksaan, ja palasi taas sodan loputtua Helsinkiin.

Kun synnyin, halusivat Iva, Theodor ja äitini, että minut kastettaisiin Jean Sebastianiksi. Mutta isä oli ollut järkähtämätön, ja nimekseni tuli Björn. Isoisä ei ole antanut periksi, vaan kutsuu minua leikillään edelleen Jean Sebastianiksi.

Isäni äidistä minulla on vain hatara mielikuva. Muistan hänet lämpöisenä ja ryppyisenä puhkikävellyt miestenkengät jalassaan. Hän kertoi tulleensa pikkutyttönä vanhempiensa kanssa jalkaisin Kruunupyystä Pohjanmaalta Tammisaareen. Heidän kotinsa oli huutokaupattu, mutta hänen isänsä oli saanut Tammisaaresta oppikoulun vahtimestarin paikan. Oli nälkävuosi 1867 ja tienpientareilla makasi matkan varrella kuolleita ihmisiä.

Isäni on virkamiehen perikuva. Hän työskentelee vakuutusyhtiö Fenniassa. Sitä hän on tekevä koko elämänsä. Ennen kuin isästä tuli vakuutusvirkailija, hän opiskeli oikeustiedettä. Hän ehti suorittaa siitä yliopistossa alemman tutkinnon, ennen kuin hänen oma

Huvila Skeppsholmenissa
EJÖRN WESKSTRÖM

Kalastaja Holmbergin lotja
EJÖRN WESKSTRÖM

isänsä teki vararikon ja hän joutui keskeyttämään opintonsa ja aloittamaan työt Fenniassa. Asumme Tempelikadulla. Täsmälleen samalla kellonlyömällä joka aamu isä pukeutuu päällystakkiinsa, painaa hatun päähänsä, ottaa salkkunsu ja lähtee. Hän kävelee nopein, määrätietoisin askelin mäkeä alas kohti Nervanderinkatua ja siitä edelleen työpaikalleen. Hän on hyvin tarkka ulkoasustaan ja pukeutuu hiukan mielikuvituksettomasti. Hänen alkoholinkäyttöään voisi sanoa jopa kohtuuttoman kohtuulliseksi. Jälkeenpäin olen epäillyt, että hänellä on ollut kaikessa hiljaisuudessa yksi tai useampia suhteita toisiin naisiin. Se on käynyt ilmi myöhemmin vanhempieni satunnaisten riitojen perusteella.

Äitini on kotiäiti. Hän on kiltti ja herkkä, kiinnostunut kirjallisuudesta. Hän saa minutkin kiinnostumaan kirjoista, lukemisesta ja kielestä. Hän puhuu isoäidin kanssa saksaa ja minunkin kanssani, kunnes päätän protestoida: haluan puhua samaa kieltä kuin isä, ruotsia. Joskus äiti on alakuloinen. Ehkä hän kaippaa sitä elämäniloa, hilpeyttä ja naurua, jota Blankin perheessä oli ollut. Äiti on koulutukseltaan merkonomi ja työskenteli konttoristina, kunnes meni naimisiin. Kenties hän ikävystyy kotirouvana. Mahdollisesti. Kun olin aivan pieni, äidillä oli apunaan Siviä-niminen palvelustyttö. Sitten äiti otti yksin ohjat käsiinsä.

Varhaisin muistoni on kesältä 1939. Olin nelivuotias. Muistan kesän erityisen aurinkoisena. Etenkin juhannus oli ikimuistoinen. Äiti kattoi tammen alle pitkän pöydän 14 hengelle, ja huvilan kaikki yhdeksän makuuhuonetta olivat täynnä. Oli setiä, tätejä, isoisä ja isoäiti sekä kaksi mielenkiintoista vierasta: äitini eno, joka oli Saksan armeijasta eläkkeelle jäänyt eversti, sekä isäni eno, joka oli metodistipappi Amerikasta. Siinäpä kaksi erilaista persoonaa. Mieleeni on jäänyt varsinkin kerta, jolloin minut lähetettiin viemään everstille yläkertaan viestiä, että aamukahvi oli katettu. Eversti löytyi nukumasta asennossa viiksenpidikkeisiin sonnustautuneena. Hänen ylähuultaan koristivat nimittäin Keisari Wilhelm -tyyliset viikset, joiden kiemuraiset kärjet edellyttivät yöllistä tukea. Päiväni vietin heinälatoa korjaamassa olleen iäkkään timpurin seurassa. Join hänen tuomaansa vadelmamehua ja opettelini tammisaarelaismurretta samaan aikaan kun aikuiset vaeltelivat kävelyillään kevyesti jutustellen, valkoisiin vaatteisiin pukeutuneina. Rouvilla oli auringonvarjot. Ann-tätini käveli korkeilla koroilla – tietenkin – sillä hänen maailmassaan ei matalia korkoja ollutkaan.

Tädit Ann ja Gurli omenatarhan
edustalla kesällä 1938. Talvisodan
talvena 1939-40 puista paleltui 60.
Vain 13 puuta jäi jäljelle.

BJÖRN WICKSTRÖM

Anni Weckström (o.s. Blank), Stig, Erik sekä Georg Weckström
sylissään perheen kuopus Björn vuonna 1937

BJÖRN WECKSTRÖM

Mietin toisinaan, millaisen kodinperinnön olen saanut. Sen paremmin isä kuin äitikään eivät olleet kiinnostuneita taiteesta. He kävivät jokusen kerran Svenska Teaternissa, siinä kaikki. Isä lauloi Oratoriokuorossa, äiti istui kotona lukutuolissaan ja luki. Minulla oli rakastava äiti ja huolehtivainen isä. Kasvoin sodanjälkeisen turvallisen keskiluokkaismiljöön suojissa. Isäni oli äärimmäisen kurinalainen. Häneltä olen oppinut, miten tärkeää on olla antamatta periksi lais-

kuudelle ja mukavuudenhalulle. Hänen mallistaan opin menemään inspiraatiosta riippumatta joka aamu työhuoneelle kello yhdeksän. Mitään suurta ei ole koskaan saavutettu ilman antaumuksellista työskentelyä. Taiteilija kokee onnentäyteisiä, mutta myös ahdistavia hetkiä joutuessaan aloittamaan luomistyönsä joka päivä puhtaalta pöydältä. Mikään aiemmin tehty ei kelpaa. Sveitsiläinen taiteilija Alberto Giacometti (1901–1966) työskenteli lähes pakkomielteisen intensiivisesti maalaustensa, piirustustensa ja veistostensa parissa – hyläten ne sitten kelvottomina päivä toisensa jälkeen. Taiteessa ei ole kyse pelkästään estetiikasta vaan myös etiikasta. Näkemyksellään taiteilija tulkitsee maailmaa ja sen tulevaisuutta.

Muodontajuni tulee luultavasti äidiltäni, hänen tavastaan kiinnittää huomiota esineisiin. Eräänä aamuna hän näytti minulle korunsa. Niiden paikka oli pukeutumispöydän keskimmaisessa laatikossa. Hän madalsi äänensä salaperäiseksi vetäessään hitaasti pikku laatikon auki. Sieltä paljastui kokonainen pieni, kimalteleva aarre. Olin neljä- tai viisivuotias ja täydellisen haltioissani. Kaikki tämä kuului minun äidilleni! Kaikki nämä ihanat tavarat!

Äitini suosikkikirjailija oli Thomas Mann. Thomas Mannin vanhemmat, Thomas Johann Heinrich Mann ja Júlia da Silva Bruhns, olivat kotoisin eri maailmoista. Isä oli lyypekkiläisiä, protestantti ja liikemies. Äiti oli syntynyt Brasiliassa. Hän oli katolisuuteen kasvatettu, musikaalinen ja kiinnostunut taiteista. Romaanissaan *Buddenbrookit*, jonka henkilöiden esikuvat ovat Mannin omasta perheestä, Mann kuvailee mistä romaanin Hanno on saanut osan luomisvoimastaan. Hän päätyy tulokseen, että se on lahja äidin maailmasta. Hän on perinyt äitinsä herkkyyden, musikaalisuuden ja rakkauden taiteeseen. Mutta häneltä puuttuu aloitekykyä, jota tarvitaan tullakseen menestyksekkääksi taiteilijaksi. Se ominaisuus olisi voinut löytyä isän maailmasta. Työmoraali. Näen tiettyjä yhtäläisyyksiä perhekuviossa – muut yhtäläisyydet unohtaaksemme.

Toisaalta isäni isä oli kultaseppä, mikä osoittautui myöhemmin merkittäväksi seikaksi elämässäni. Hänen kultaseppäliikkeensä ja -verstaansa sijaitsi Tammisaaressa Kuninkaankadulla. Takapihalla perheellä oli kanoja, porsaita ja lehmä. Joskus ovelle ilmaantui kierteleviä kisällejä kysymään töitä. Isoisä antoi heille hopeaa, työkalut heillä oli itsellään. He olivat muutaman päivän töissä verstaassa, tekivät kahvi- tai ruokalusikoita ja lähtivät tiehensä, kun työ oli valmis. Jälkeenpäin löytämässäni isoisän vanhassa kassakirjassa oli

muistiinpanoja myös ranskaksi. Ilmeisesti hän oli opetellut kieltä jonkin verran voidakseen palvella paremmin venäläisiä aristokraatteja. Tsaari Nikolai II ankkuroi Suomen saaristoon suuntautuvilla kesäristeilyillään yleensä Tammisaaren lähistölle Källvikiin. Hänen huvijahtinsa saattoi olla siellä viikkoja laiturissa lähellä rantaviivan tuntumassa esiin pulppuavaa lähdettä. Lähde on sittemmin nimetty Dagmarin lähteeksi tanskalaissyntyisen keisarinnan mukaan ja paikalle on pystytetty muistokivi.

Joka tapauksessa siis tsaari, hänen lähipiirinsä sekä hovi ostivat isoisan liikkeestä pieniä muistoesineitä ja tekivät arvokkaampiakin hankintoja, sillä isoisan verstaassa työskenteli mestarina äärimmäisen taitava Wigström-niminen kultaseppä. Liiketoiminta sujui hyvin siihen asti, kun Fabergén kultasepänverstaas palkkasi Wigströmin tarjoamalla tälle työnjohtajan paikkaa Pietarissa. Silloin isoisa päätti vetäytyä yrityksestään, myi Kuninkaankatu 5:n liikkeen tiloineen ja muutti perheineen Helsinkiin. Silloin oli vuosi 1905.

Eräs tapaus hiukan myöhemmässä lapsuudessani antoi minun maistaa luomisen makeutta. Isäni oli – aivan oikeutetusti – sitä mieltä, että suomi oli kelvottoman huonoa. Niinpä hän laitoi sanomalehteen ilmoituksen, jossa kaksitoistavuotiaalle pojalle etsittiin *finnbete*, suomalaislaitumia, kuten silloin sanottiin. Hän sai vastauksen eteläkarjalaiselta kirjapainon omistajalta, jolla oli kesäpaikka Saimaalla. Niin vietin kesän tämän vauraan perheen hyvässä huomassa, vaikka jäinkin kerran kiinni huijaamisesta. Olin nimittäin naamioinut Louis Bromfieldin kirjan *När regnet kom* irtokansilla suomenkieliseksi dekkariksi, mutta paljastuin. Seurasi paljon meteliä ja kieltoja, ja kielletty kirjallisuus takavarikoitiin.

Kerran leikin perheen lasten ja muutamien muiden kanssa rannalla. Vesi oli laskenut ja paljastanut pehmeän, savisen kaistaleen järvenpohjaa. Aloimme kaikki muovailla ihmishahmoja notkeasta savesta, mutta pian muut olivat kerääntyneet ympärilleni katsomaan ukkojani. Huomasin, että se oli jotakin, mitä osasin paremmin kuin muut lapset. Eikä siinä kaikki: sain taidoillani myös ihailua.

Ensimmäinen kokemukseni muotoilusta – veneenveistosta Skeppsholmenissa – oli, että pystyin tuottamaan jotakin, mihin olin itse tyytyväinen. Tämä toinen ja yhtä tärkeä kokemukseni oli, että pystyin sen lisäksi saamaan aikaan jotakin, mitä myös muut arvostivat ja ihailivat, ja samalla sain itsekin positiivista huomiota osakseni.

Sodan aikana ruokatilanne oli hälyttävä, etenkin pääkaupungissa. Kesällä selvisimme Skeppsholmenissa kalalla ja perunalla, mutta talvisin ruoka ei tahtonut riittää koko perheelle. Isä ja hänen kologansa Fennian ruotsalaisen yhteistyökumppanin, vakuutusyhtiö Skandian palveluksessa tulivat tulokseen, että minun olisi parempi viettää talvikuukaudet kollegan perheessä Nockebyssa Tukholman ulkopuolella. Näin myös tapahtui. Isä ja äiti saattoivat minut satamaan, missä satojen muiden lasten kanssa nousin S/S Arcturukseen, joka oli varusteltu erityisesti sotalapsien Ruotsiin kuljettamista varten. Perillä Tukholman satamassa meidät siirrettiin kanaverekohäkkiin, jonka ulkopuolella sijaisvanhemmat tungeksivat yrittäen tavata kaulaamme ripustetuista lapuista enimmäkseen outoja nimiämme.

Vaikka isäntäperheeni oli kaikin puolin ystävällinen ja hyväntahtoinen, itkin kaksi ensimmäistä viikkoa koti-ikävästä ja loput ajasta voin muuten huonosti. Vatsani ei nimittäin kestänyt rasvaista ja proteiini-pitoista ruotsalaista ruokaa. En voinut syödä lihaa, ja minulle juotettiin laimennettua suolahappoliuosta vatsavaivoihin. Kahdeksan kuukautta myöhemmin palasin Suomeen yhtä laihana kuin olin lähtiessänikin ollut. Toisin kuin monille muille sotalapsille, Ruotsissa vietetystä ajasta ei silti jäänyt minulle minkäänlaisia traumoja. Puhuin valmiiksi samaa kieltä kuin isäntäperheeni, ja olin jo kotona tottunut erilaisiin aksentteihin – saksalaisittain murtavat isovanhempani asuivat neljännessä kerroksessa, me toisessa – mutta muistan usein silti kyselleeni tämän tai tuon esineen nimeä kuin peläten, että tutut asiat uudessa maassa olisivat saaneet toiset nimet ja merkitykset.

Pahimman kokemuksen sodasta koin Helsingissä yöllä 6.–7.2.1944, jolloin venäläiset tekivät ensimmäisen kolmesta suuresta ilmahyökkäyksestään pääkaupunkiimme. Vähän ennen iltaseitsemää olivat sireenit alkaneet ulista ja siirryimme tavalliseen tapaan turvaan talon perunakellariin. Hälytyksiä tuli sodan aikaan usein, joten emme aluksi olleet kovin huolissamme. Kerran kun olin isäni kanssa katsomassa elokuvateatteri Capitolissa *Tarzanin poikaa*, täytyi elokuva keskeyttää ja yleisön siirtyä ilmahälytyksen vuoksi pommi-suojaan kahdesti, mutta enimmäkseen hälytykset olivat vääriä hälytyksiä. Tällä kertaa ne eivät olleet sitä. Nyt oli tosi kyseessä.

Perunakellarissa oli pieni, pölyinen ikkuna-aukko kadulle. Istuimme pimeässä puupenkeillä toisiimme painautuneina. Monet

itkivät, kun pommit alkoivat putoilla. Pikku ikkuna välkkyi punaisena, keltaisena ja oranssina. Pommien räiske sekoittui ilmatorjuntakanuunoiden paukkeeseen. Äkkiä kuulimme monta voimakasta, yhtäaikaista räjähdystä. Koko kellari vavahteli. Vastapäinen talo Lutherinkadulla oli saanut suoran osuman.

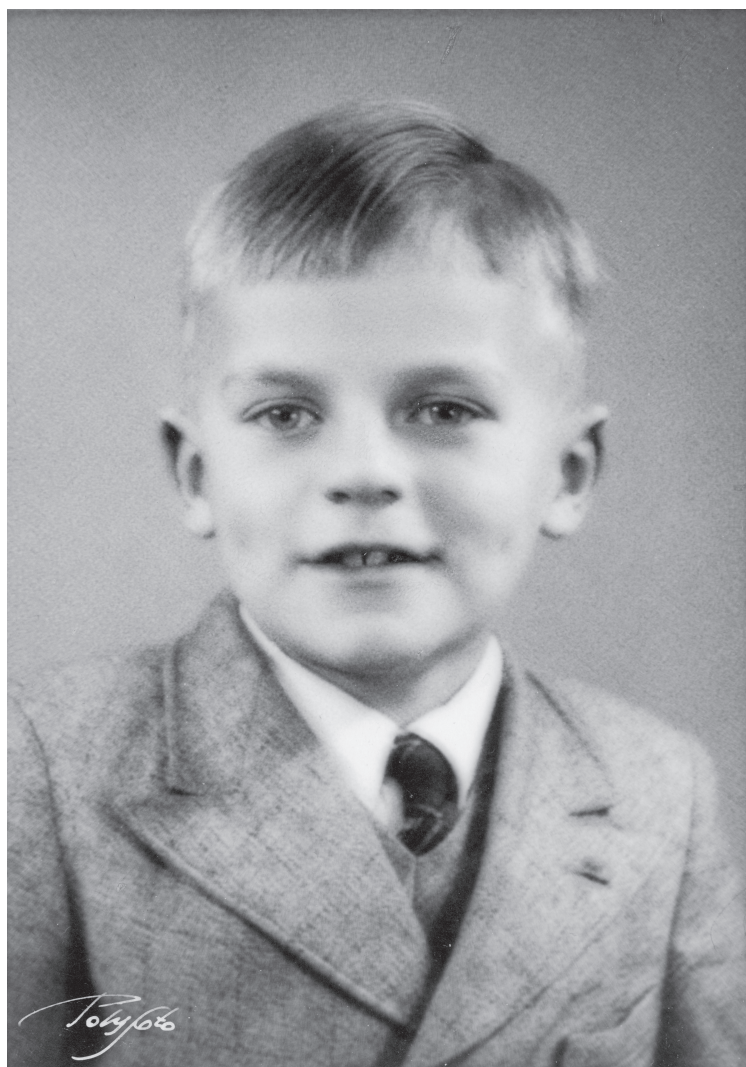
Helsinkiin ja sen ympäristöön pudotettiin tuona yönä noin 3 000 pommia. Ilmapuolustuskaan ei ollut osannut varautua näin massiiviseen pommitukseen, minkä vuoksi sulkutuli ei riittänyt pysäyttämään venäläisten kaakosta tullutta hyökkäystä.

Kun seuraavana aamuna uskaltauduimme ylös kellarista, kohtasimme aution näkymän. Lutherinkatu 6:ta ei enää ollut. Talo oli saanut useita osumia, ja lisäksi pommeja oli räjähtänyt lähempänä meidän taloamme kalliolla, jossa nyt sijaitsee Tempeliakion kirkko. Lutherinkatu 6 rakennettiin myöhemmin alkuperäisten piirustusten mukaan uudestaan.

Meidänkin talomme oli vahingoittunut. Kaikki ikkunat olivat lentäneet sisään. Lasinsirpaleet peittivät lattioita. Tuntui kuin olisi kävellyt heikoilla jällillä. Ulkona oli 20 astetta pakkasta, joten ikkunat piti korjata pikaisesti. Taloyhtiö oli hankkinut meille pahvinpaloja, jotka leikkasimme sopiviksi ikkunaruutujen paikalle. Silti asunto ei lämmennyt yli 14 asteen. Veljeni Erik tuli kotiin kävelevänä jääpatsaana. Hän oli ollut auttamassa sammutustöissä ja joutunut vahingossa palomiehen ruiskun eteen. Vietimme yhdeksättä syntymäpäivääni puolipimeässä istuen, äitini ulkovaatteissaan. En silti muista, että olisin palellut.

Parhaiten muistan kolmesta, kymmenen päivän välein toistuneesta pommitusyöstä – 6., 16. ja 26. helmikuuta – perunoiden hajan ja dramaattisesti vaihtelevat värit kellarin likaisessa ikkunassa. Lapsi ei huolestu kuten aikuinen samassa tilanteessa. Tunsin olevani ikään kuin tapahtumien ulkopuolella. Ja lapsena ihminen luulee olevansa kuolematon. Ulkona oli menossa teatteriesitys – toki pelottava sellainen – mutta pian katsomon valot taas syttyisivät.

Sensuurin vuoksi omasta ikkunasta näkemämme lisäksi emme saaneet käsitystä pommitusten aiheuttamista tuhoista. Ensimmäiseksi aamulla kodinturvajoukot rynnistivät paikalle ja eristivät Lutherinkadun pommitetun talon peittääkseen hävityksen. Sanomalehdissä kirjoitettiin, että olimme voittaneet. Isku Helsinkiin oli ollut Suomen ilmavoimien voitto.

Björn 6-vuotiaana
juuri ennen sota-
lapseksi lähtöään
BJÖRN WECKSTRÖM